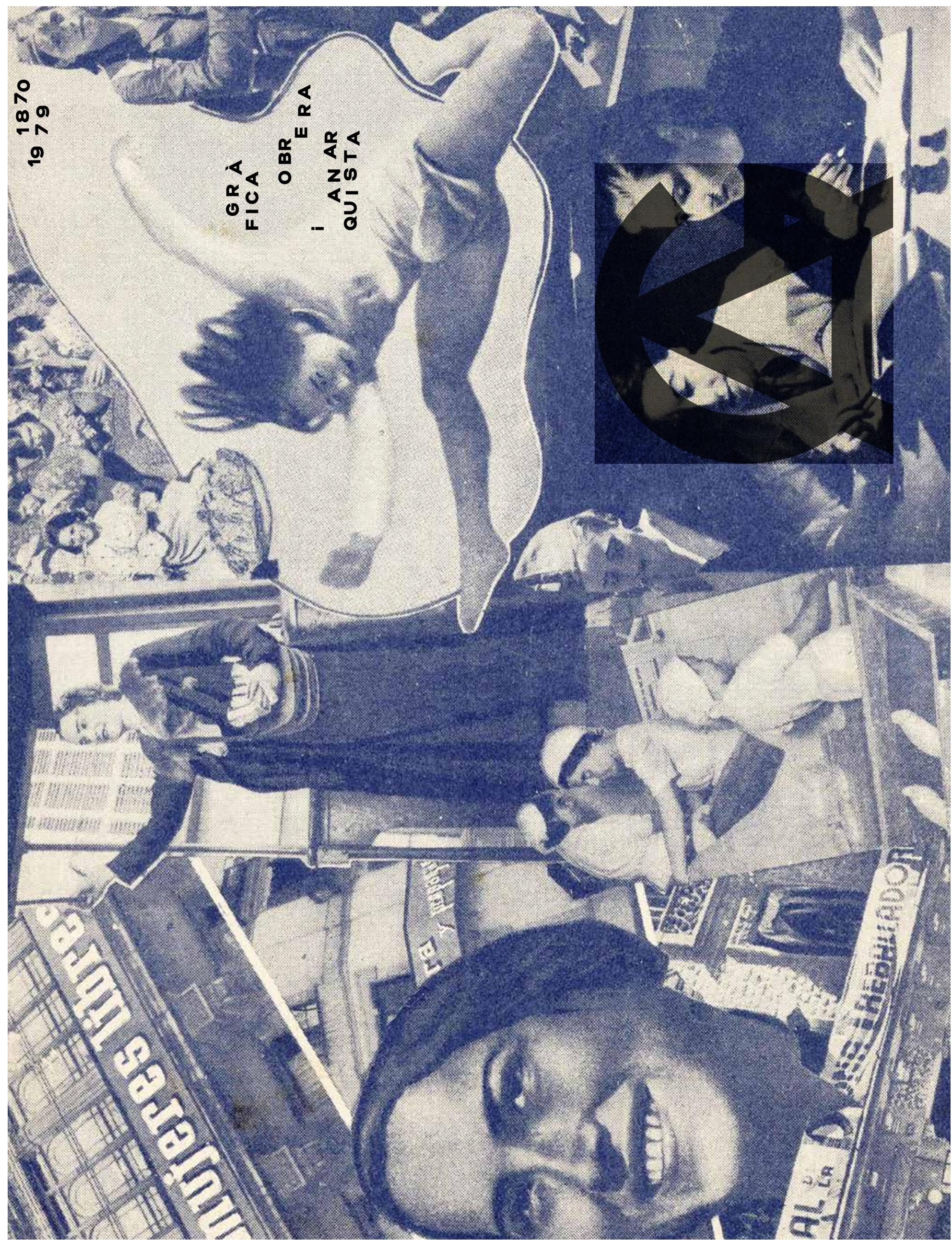
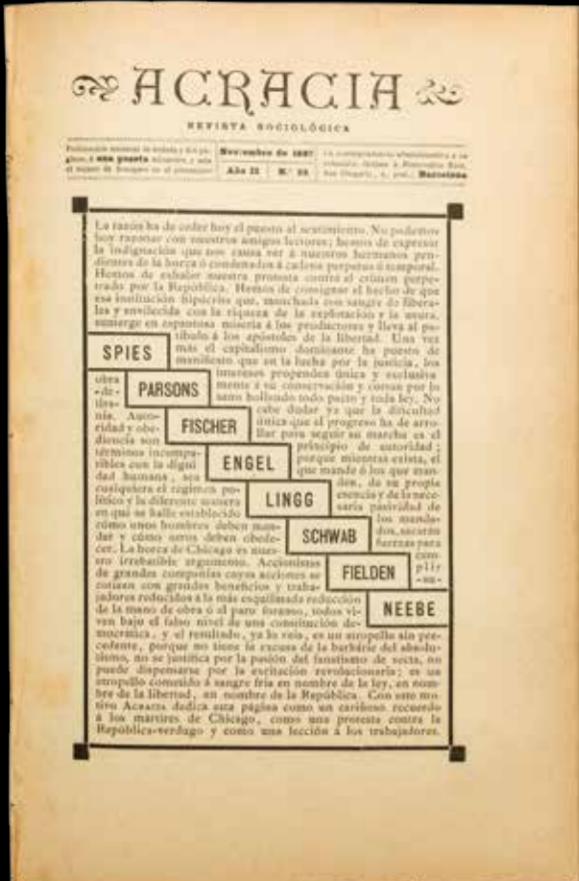

1870
1979

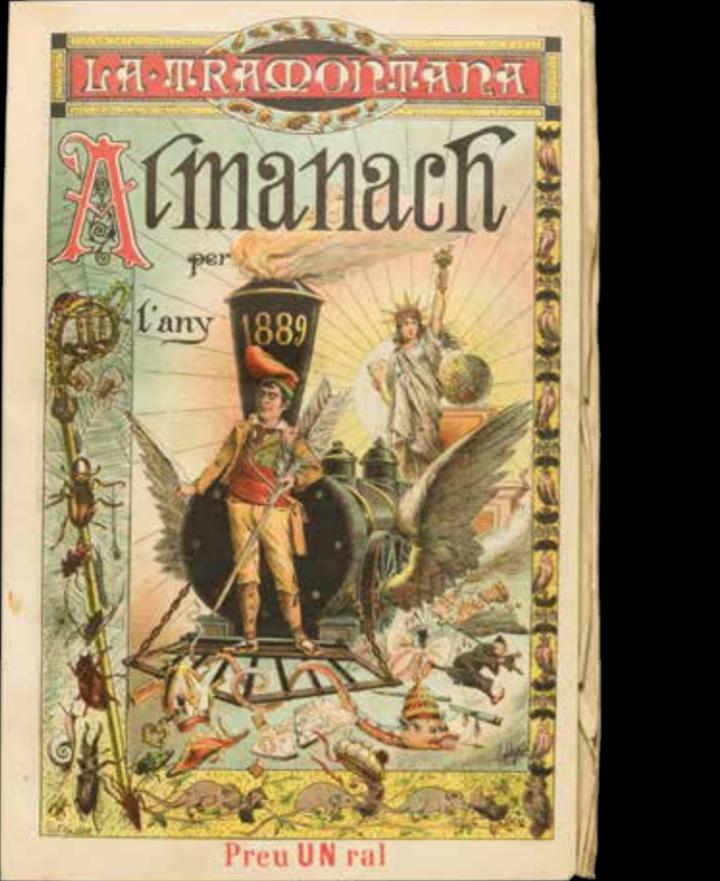
GRÁFICA
OBRERA
I ANAR
QUISTA

Autoria desconeguda
Acracia, novembre de 1887
AHCB

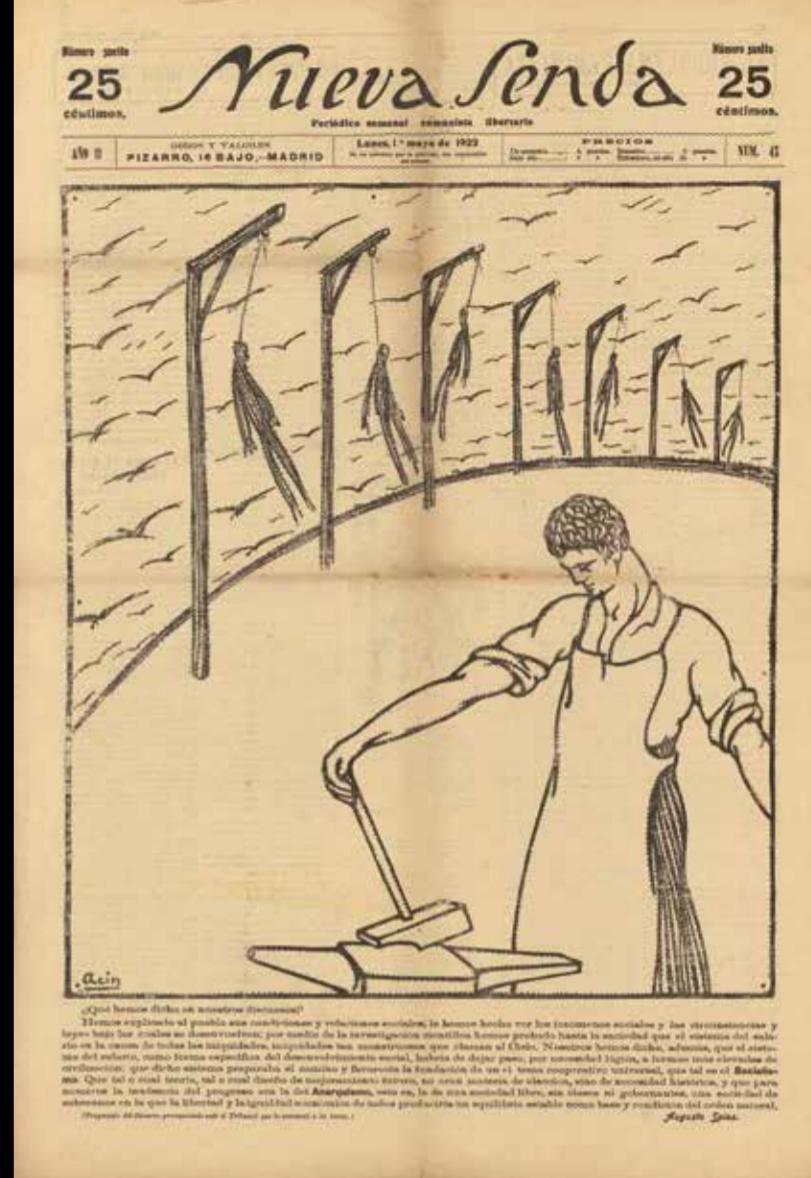
Il·lustració de Joan Llopert
Almanac de *La Tramontana*, 1889
CDHS-AEP

Il·lustració de Joan Pellicer
Solidaridad Obrera, 19 d'octubre de 1907 (facsimil)
CDHS-AEP

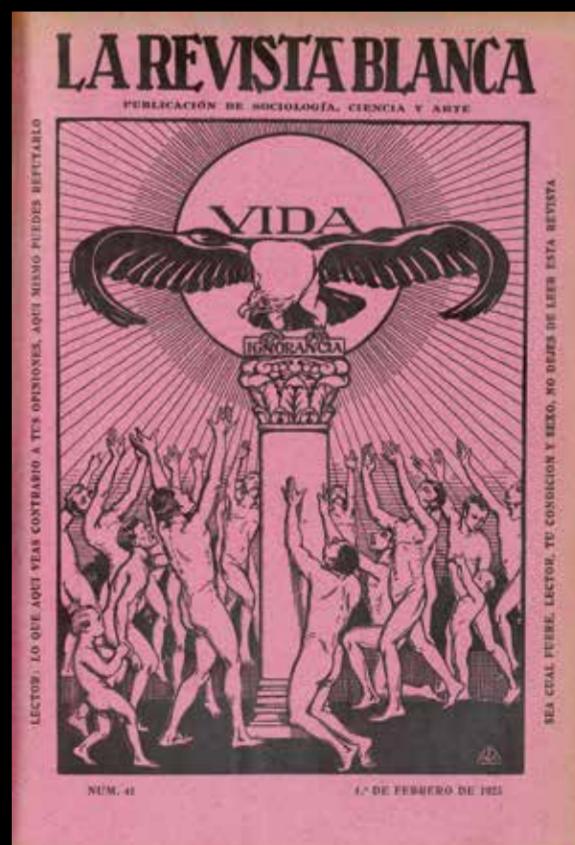
Il·lustració de Ramón Acín
Nueva Senda, 1 de maig de 1922
AHCB

Il·lustració de Fermí Sagristà
La Huelga General, 15 de gener de 1902
CDHS-AEP

Autoria desconeguda
La Idea Libre, 3 d'agost de 1895
HMM

Capçalera de Vidal Hijosa
Generación Consciente, abril de 1926
CDHS-AEP

Autoria desconeguda
La Revista Blanca, 1 de febrer de 1925
AHCB

A LOS DIBUJANTES

«La burguesía monopoliza el arte, pero como todo lo que aquella contamina, el arte, si no se emancipa a tiempo, corre el peligro de prostituirse por completo, como ya lo está en parte.

Por lo que al dibujo se refiere, muy distante en España del gran arte social, tan floreciente en otras naciones, hay el del reclamo pornográfico, el patriótico, el frívolo, el inútil y aun el perjudicial, pero el arte que acusa, que inspira, que redime, que da al rico el remordimiento de la usurpación, al hombre de nobles sentimientos la idea del sacrificio y al sumido en el abismo de la explotación la fe y el consuelo de un porvenir feliz, si existe no lo vemos; es necesario prodigarle mucho más o crearle con toda la vitalidad necesaria.

Al efecto, pedimos a los dibujantes, grandes y chicos, famosos o principiantes, que quieran ayudarnos a la difusión y propaganda de nuestro programa, a que nos presenten dibujos que puedan insertarse en nuestra primera plana, a semejanza del que publicamos en nuestro número anterior.

Ni imponemos condiciones ni queremos abusar del trabajo de los dibujantes libertarios. Aceptaremos los dibujos que se presenten y nos parezcan adecuados a nuestra publicación, gratuitamente o a cambio del estipendio que concuerde con nuestros recursos, y confiamos que este sencillo aviso no será desatendido por la juventud artística.»

*La Huelga General, núm. 3,
5 de desembre de 1901, pàg. 6*

«El hermoso trabajo que ilustra nuestra primera página, manifestación vigorosa del arte anarquista, es debido al joven dibujante Sagristá.

Este distinguido artista, que dedica su inspiración a los que sufren y rehúsa prostituir su talento adulando a los que pagan con las sobras de sus orgías, merece nuestra estimación y nuestro aplauso.»

*La Huelga General, núm. 7,
15 de gener de 1902, pàg. 4*

«Parecen muy lejanos los tiempos en que el caricaturista se dedicaba a ser una especie de bufón de potentados, a poner en ridículo inventos y novedades, a denostar todo lo que contrastaba con el ambiente enrarecido de cripta española que se advierte en el mundillo político y en una gran zona del medio intelectual. Con cierto paralelismo han ido surgiendo del anónimo caricaturistas preparados en la técnica y preocupados ante las injusticias públicas y privadas de represiones y explotaciones.

Y no solo esto. Los jóvenes animosos, al esgrimir el látigo del lápiz, han sabido pulsar los latidos de un mundo mejor. Lo han visto entre brumas desde una vivienda miserable, desde el bosque de las excursiones domingueras, desde la lectura o el taller, desde el surco; frecuentemente, recostados bajo la penumbra carcelaria o en las perspectivas ciudadanas pobladas de estampidos, ecos de huelgas y luchas memorables.»

Felipe Alaiz, «"El Poeta", condenado a muerte: Shum, el caricaturista», Tipografía Cosmos, Barcelona, 1924, pàg. 4

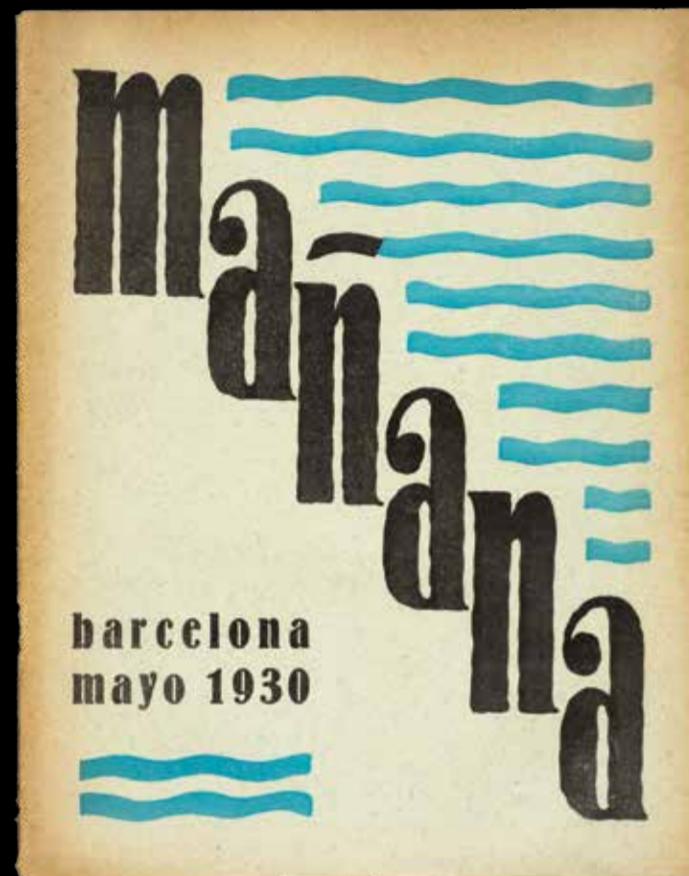
LOS RIDÍCULOS

«Hemos visto en el periódico diario *La Tribuna* una fotografía que nos ha indignado. La Junta de la Sociedad de Obreros en géneros de punto ha cometido la tontería de dejarse retratar –o de solicitarlo– en el momento de repartir socorros a las huelguistas en su local social. Nos hubiera envanecido que el cliché fotográfico les hubiera sorprendido en momentos de lucha para conseguir su triunfo; pero nos resulta deprimente que se presten a servir de monigotes en la prensa burguesa, suspendiendo momentáneamente el reparto para adoptar una pose que resulte simpática a sus explotadores.

Entre los fotografiados se destacan las figuras del socialista Graña y del hasta ahora indefinido Arbós, que después de recorrer toda la gama, queda en la clasificación del título con que encabezamos estas líneas. ¡Como reirán los fabricantes al verlos!»

*Tierra y Libertad, núm. 176,
27 d'agost de 1913, pàg. 3*

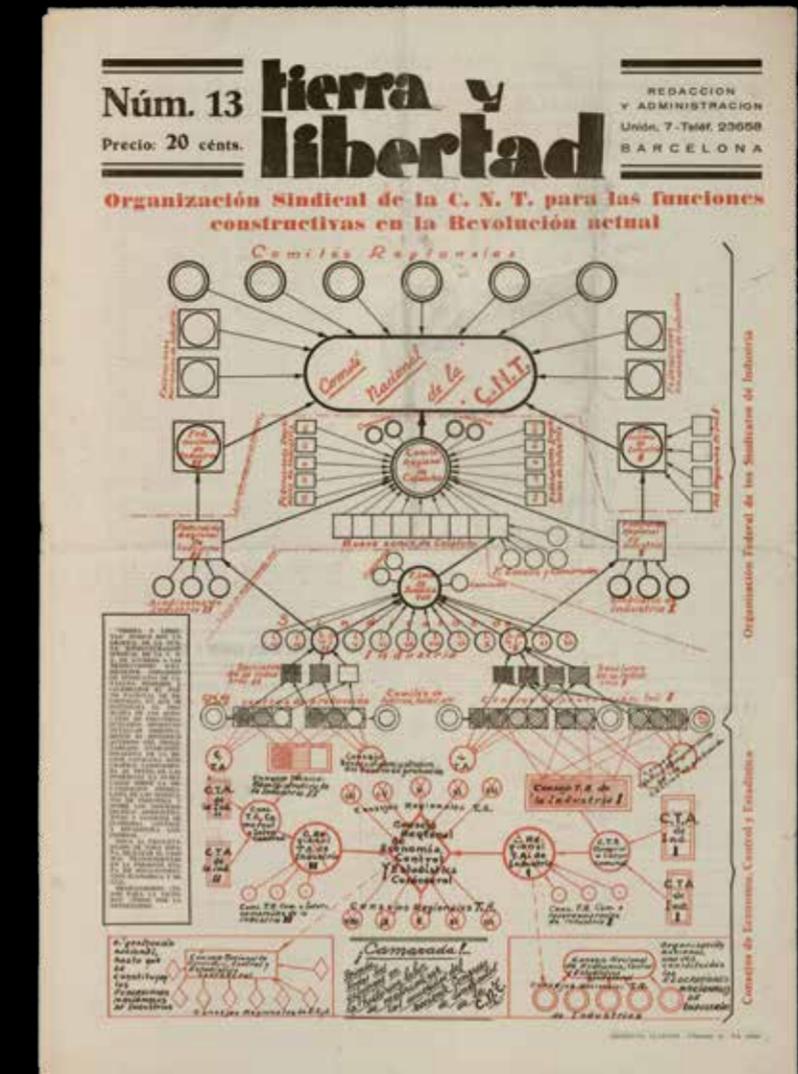
Disseny de Ramón Acín
Mañana, maig de 1930
BC

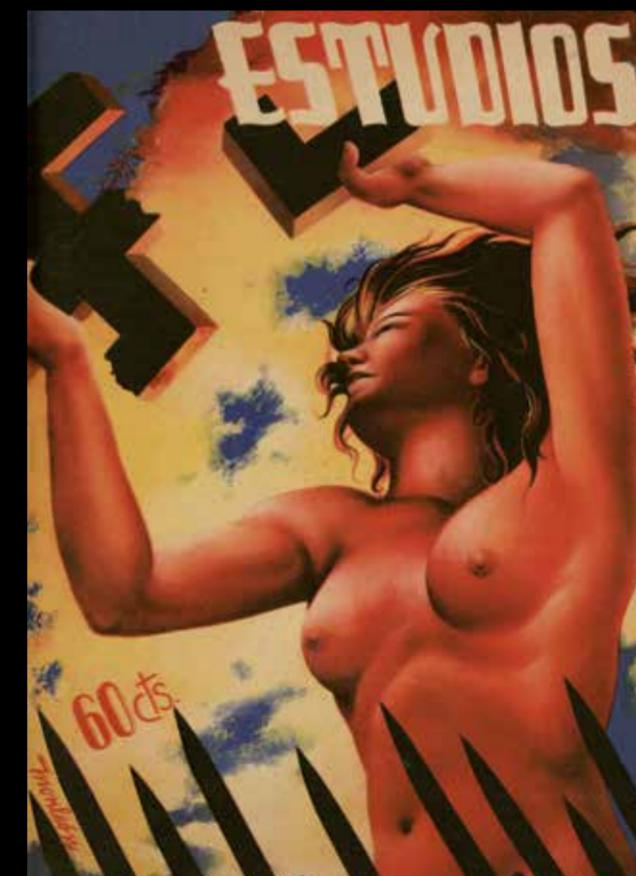
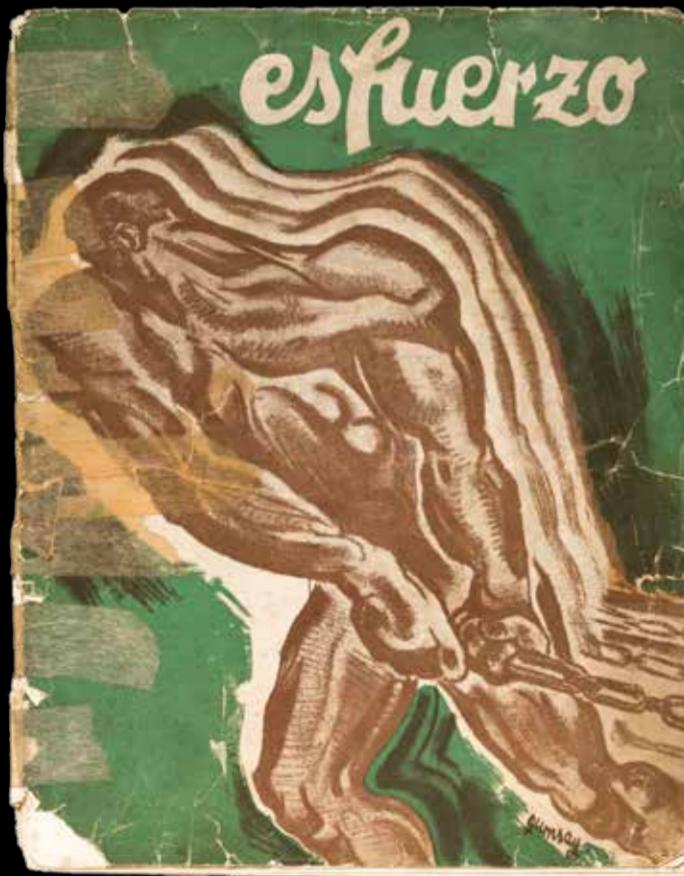
Il·lustració d'Àngel Lescarboura, Les
Almanac de *Tierra y Libertad*, 1934
BC

Autoria desconeguda
Tierra y Libertad, 10 d'abril de 1937
AHCB

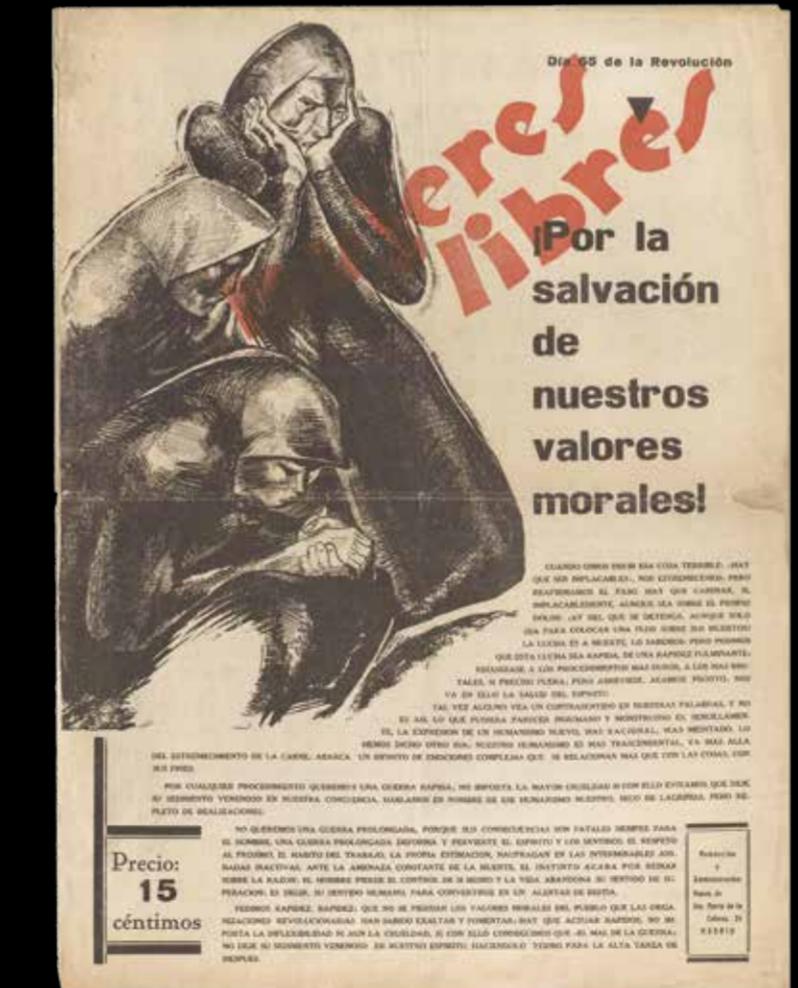
Il·lustració de Tomás Vera, *Esbel*
Ideas, 18 de febrer de 1937
AHCB

Il·lustració de Gumsay
Esfuerzo, 1937
CDHS-AEP

Il·lustració de Manuel Monleón
Estudios, maig de 1937
AHCB

Autoria desconeguda
Mujeres Libres, maig de 1937
BC

Fotografia de Kati Horna
Umbral, 2 d'octubre de 1937
CDHS-AEP

EL CINE ESPAÑOL HA DE TENER EL ESPÍRITU DE LA REVOLUCIÓN

«El cinema español de esta hora está enfrentado con una realidad revolucionaria que no puede eludir. Intentar soslayarla, con cualquier achaque de orden industrial, es traicionar la revolución y poner al cinema bajo la servidumbre del capitalismo y de una moral burguesa, ya caducada y feneida. El arte de las imágenes no tiene, a la hora de ahora, otra misión primordial que cumplir que la de ser el agente de propaganda más activo de la revolución proletaria, el reflejo más vivo de la nueva sociedad que están estructurando las gestas de los frentes de batalla y la labor constructiva que se realiza en la retaguardia.»

Mateo Santos,
Tiempos Nuevos, 1936

MANIFIESTO DE LOS DIBUJANTES, PINTORES Y ESCULTORES DE LA CNT

A TODOS LOS ARTISTAS DE CATALUÑA

«Los artistas nos constituyimos en Sindicato en el momento en que las fuerzas adversas del mundo moderno se citan en esta tierra nuestra, para decidir el sentido que en adelante ha de tener la historia del hombre. Su vida y pensamiento, su destino, su misión.

Y propugnamos una alianza de las plumas y los pinceles, los lápices y los cinceles, de Cataluña, para que no sufra interrupciones –ni aun en lo más duro de la lucha– la historia del genio del hombre. España está en el momento crítico para afirmar su genio.

El artista rebelde hasta ahora, reducido a ser un paria indefinido y sin esperanzas, o bien sometido y entonces esclavo de imposiciones y avasallamientos, reconquistará en lo futuro su derecho a convivir en la sociedad como un productor más y no como un parásito.

El arte no podrá ser nunca producción en serie ni colectivizado; su valor estará siempre en la personalidad estricta de cada artista.

Abolidos los privilegios que otorgan la inteligencia, el talento o el saber, ningún artista, por grande que sea, deberá nunca considerarse superior al más humilde trabajador; sus méritos encontrarán compensación en su propio trabajo.

El arte no se ha hecho nunca para una “élite” restringida. Era la sociedad burguesa quien lo imponía, como tantas otras injusticias y privilegios.

Por lo tanto, el primordial objetivo de los Sindicatos de artistas e intelectuales estará en una intensa propaganda para que cunda la cultura entre todos los hombres hasta conseguir que una obra de arte, como un libro, llegue a ser indispensable en las casas, como lo es una cama, una silla, una mesa.»

La Vanguardia,
30 d'agost de 1936

LOS PERIÓDICOS Y LOS PERIODISTAS SIGUEN LO MISMO

«El mundillo periodístico está igual que ayer. Como si no hubiera pasado nada. ¿Es que no han caído millares de obreros? ¿Es que no ha corrido la sangre a torrentes? ¿Es que no ha habido montones de carne humana hecha cisco por la canalla fascista?

Pues...

Pues los periódicos burgueses no pueden seguir en manos de las mismas empresas ni con los mismos periodistas que antes. Porque hemos de tener en cuenta que el periódico es un arma de guerra. Y las armas de guerra no pueden seguir en manos de los enemigos del pueblo. Ni aunque ahora esas armas estén quietas.

Los periódicos han de ser controlados, dirigidos, hechos por obreros y periodistas revolucionarios. Y no hay más.

Un periódico es un mortero del 42 en la vida social de hoy. Con el que hay que desarmar al enemigo.»

Solidaridad Obrera, 1936

A LOS DIBUJANTES Y CARTELISTAS

«Las Oficinas de Propaganda de la Confederación Nacional del Trabajo y de la Federación Anarquista Ibérica convocan a todos los dibujantes y cartelistas de Cataluña a un concurso de carteles revolucionarios.»

Solidaridad Obrera, 1936

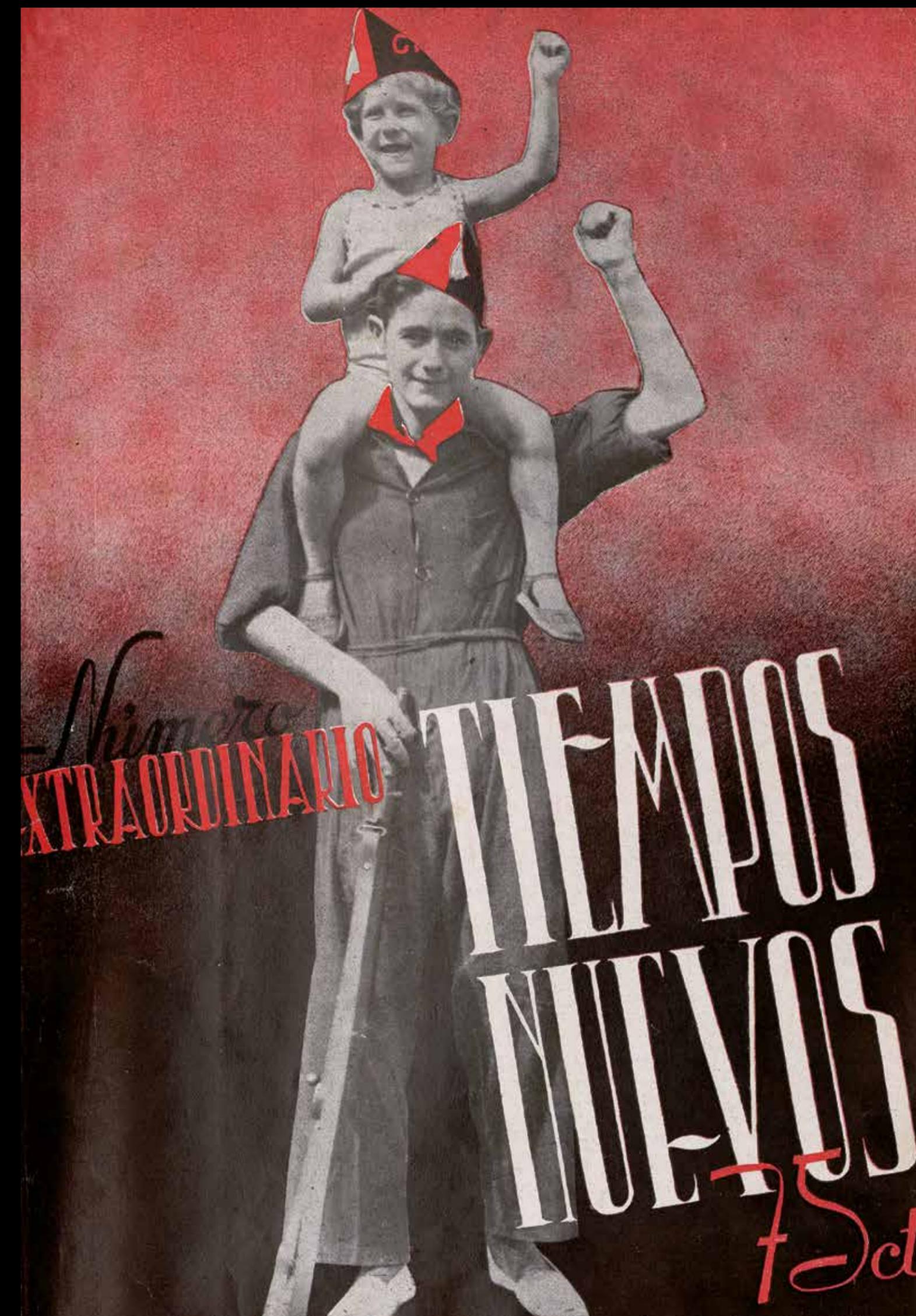
FOTÓGRAFOS REPORTEROS

«La Sección de Fotografía de la Oficina de Información CNT-FAI, Vía Layetana, núm. 32, 4.º, teléfono 21615, hace un llamamiento a todos los fotógrafos y reporteros para que presenten en esta Oficina todas sus fotos del movimiento revolucionario. Las que nos convengan, las pagaremos a los precios corrientes.

Es de interés para todos, pues estamos haciendo un archivo fotográfico de todo el movimiento revolucionario.»

Solidaridad Obrera,
19 d'agost de 1936

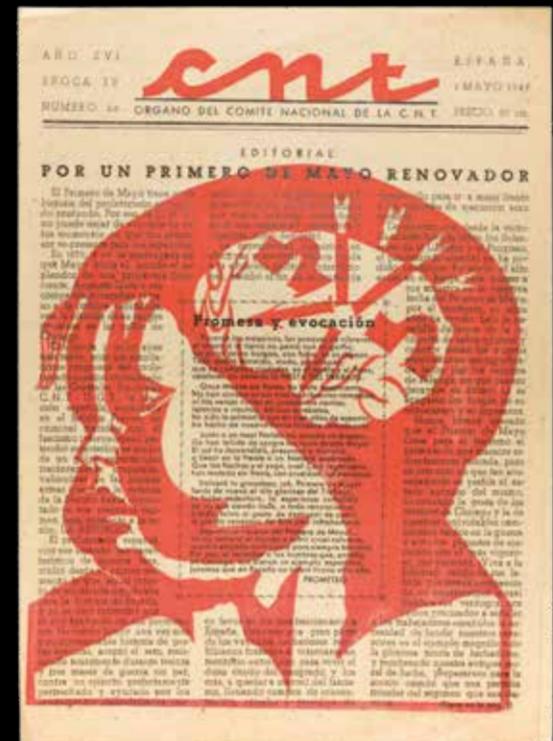
Autoría desconeguda
Tiempos Nuevos, octubre de 1936
AHCB

Il·lustració de José Cabañas
Exili, 13 d'agost de 1939
FAL

Autoria desconeguda
CNT, maig de 1947
CDHS-AEP

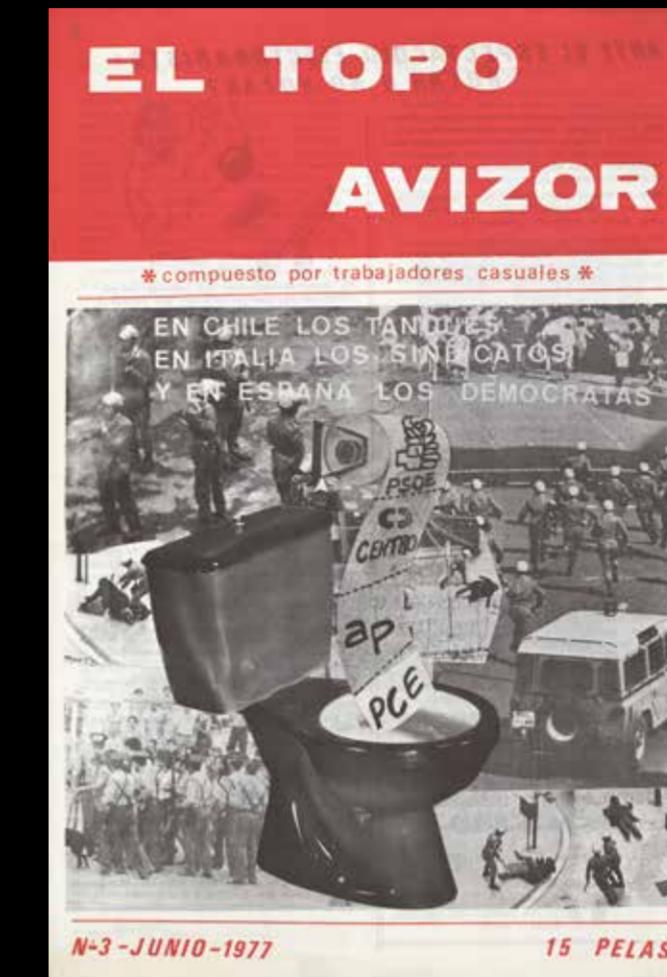

Autoria desconeguda
Cenit, maig-juny de 1969
BNE

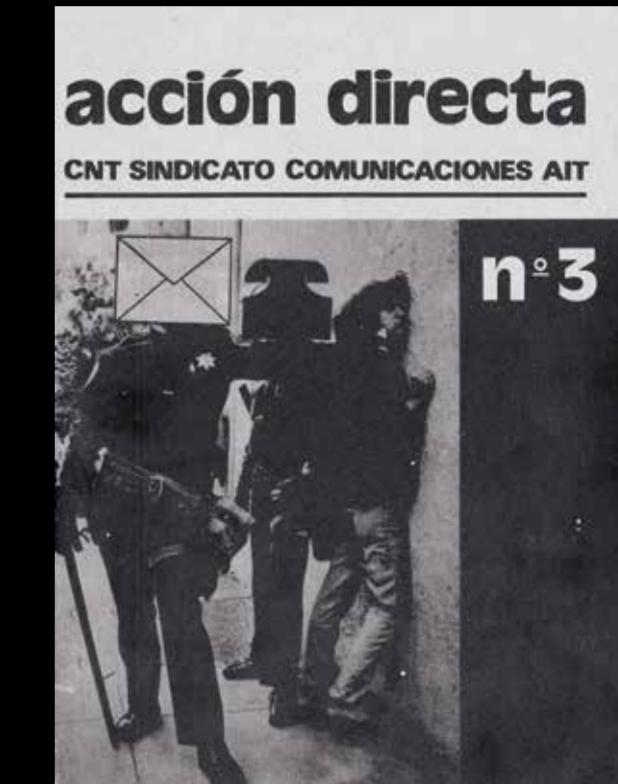

Autoria desconeguda
Basta, gener de 1976
CDHS-AEP

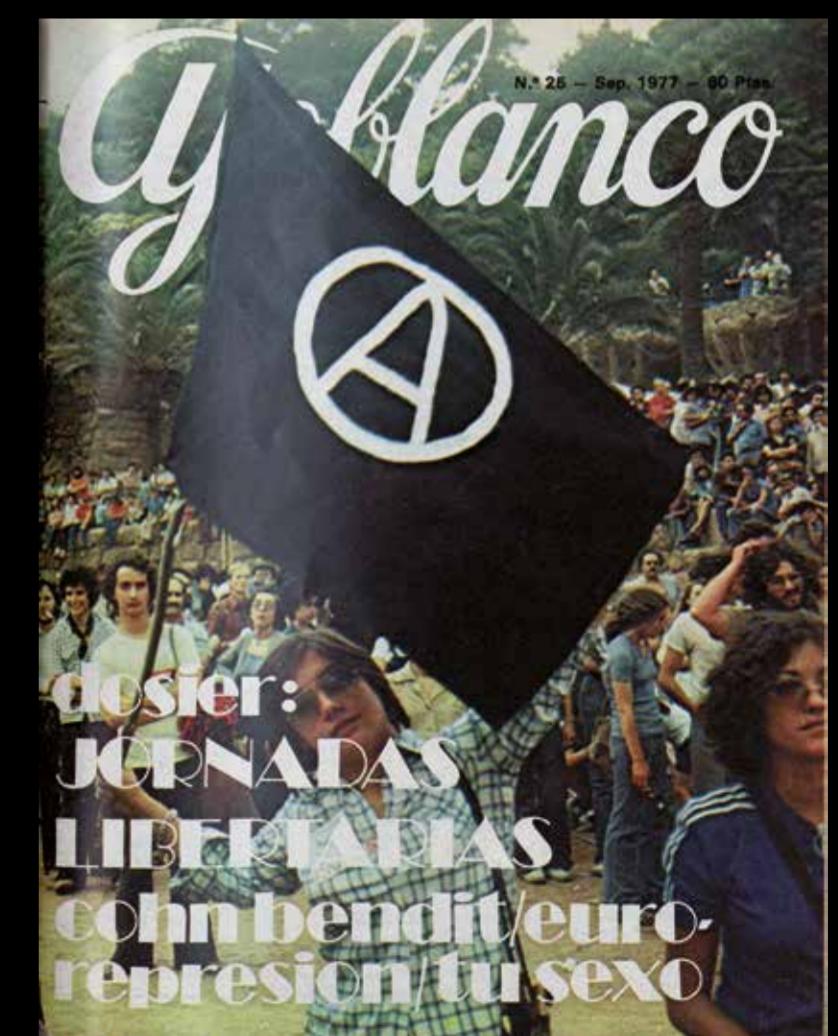
Autoria desconeguda
El Topo Avizor, juny de 1977
CDHS-AEP

Autoria desconeguda
La Banca Rota, març de 1977
AHCB

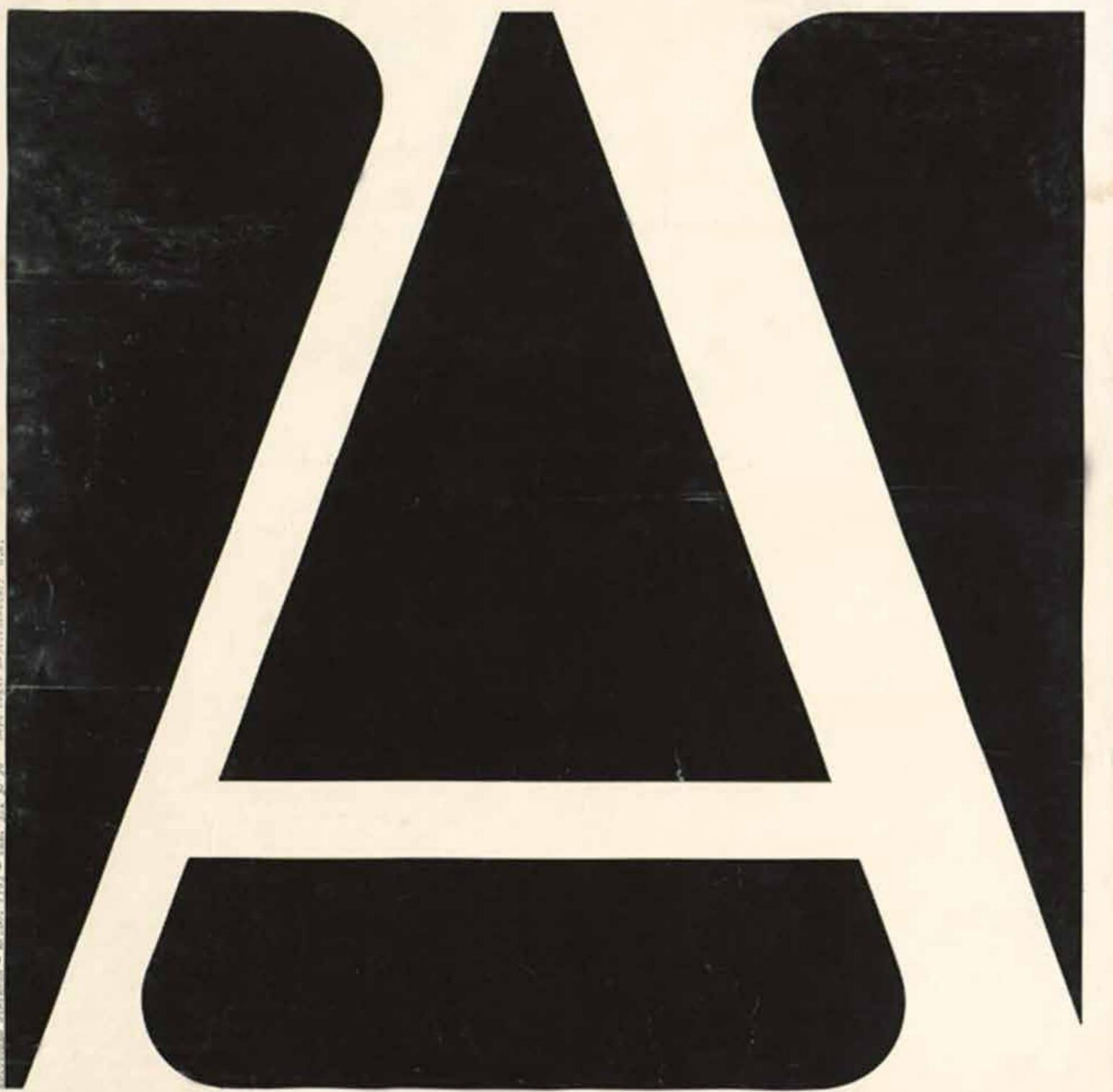

Autoria desconeguda
Acción Directa, 1977
AHCB

Autoria desconeguda
Ajoblanco, setembre de 1977
AHCB

JORNADAS LIBERTARIAS 77 Julio 22 al 25 · Barcelona

«Durant la clandestinitat no hi ha una publicació destacable. A finals dels seixanta i principis dels setanta, grups de col·lectius anarquistes, entre ells alguns que eren estudiants de la Universitat, comencen a fer unes publicacions molt interessants contra la dictadura i incitant a la gent a rebel·lar-se. Eren petits butlletins...»

Es feien en diverses imprentes clandestines, una de les quals estava al barri del Carmel. Es distribuïen d'una forma molt curiosa. Durant aquella època un dels sindicats que més funcionava era el de l'espectacle, hi havia molts acomodadors de cinema que eren de la CNT. Fins a finals dels anys seixanta, les pel·lícules de cinema es transportaven en bicicletes, perquè s'havien de portar els rotllos d'un cinema a un altre. La "Soli" en aquella època es feia molt petita i s'amagaven dins dels rotllos. Després, els acomodadors les anaven repartint entre els contactes que tenien.»

Extracte d'una entrevista amb Carles Sanz, FELLA

«Va sorprendre ahir veure la premsa canallesca disparant les seves màquines fotogràfiques com metralleres en el moment que aparegué un nu. Ni la Marilyn Monroe en els seus bons temps. Pensem que després utilitzen el material per amagar certes "coletes". En fi, això de despollar-se va provocar un col·loqui en el mateix Güell. Va quedar tot molt clar. Després de 40 anys de repressió total i particularment sexual, és lògic que algunes celebri la tolerància amb un nu integral i gratuït per tothom. Però això no és tot, per sobre la festa hi ha la provocació i crítica a la moral burgesa i a les formes tradicionals. El cos humà és bonic i natural, tots en tenim un i tots el coneixem.»

Barcelona Libertaria,
25 de juliol de 1977

QUE NOS DEVUELVAN LA «SOLI»

«El pasado 5 de junio, durante un par de horas, la CNT de Catalunya recuperó las rotativas de la "Soli". Fue solo un acto simbólico, pero importante. Fiel reflejo de una de las actuales reivindicaciones de la Confederación: la recuperación de nuestro patrimonio, del que forman parte importantes las rotativas donde se imprimía Solidaridad Obrera, que el alzamiento fascista incautó al ocupar Barcelona. Este acto es tan solo el principio de una campaña generalizada en la que vamos a exigir de la Administración la inmediata devolución de todos los bienes que nos fueron arrebatados por el fascismo. [...]»

El patrimonio de la CNT, creado con el esfuerzo de generaciones de cíentistas que nos fue arrebatado por la fuerza de las armas debe volver a la CNT. Por lo mismo es necesario que sean devueltos los respectivos patrimonios a las demás centrales sindicales. Por lo que respecta al enorme patrimonio creado por los trabajadores durante los últimos 40 años y que está formado por cientos de locales, docenas de periódicos, miles de millones en metálico y bienes de todo tipo, debemos exigir su inmediata restitución a los trabajadores, para que seamos todos quienes los disfrutemos, convirtiéndolos en guarderías y escuelas, residencias para ancianos y hospitales, bibliotecas y centros culturales de los que tan necesitados estamos, siendo todos los trabajadores quienes los administremos y controlaremos, evitando así la actual usurpación que por parte de la Administración se realiza.»

«La actividad desplegada con relación al cine durante las Jornadas Libertarias se polarizó en dos vertientes: por un lado los debates y por otro el visionaje de films, tanto cortos como largometrajes. En cuanto a los debates, a pocas conclusiones se llegaron pero valió la pena como encuentro e intercambio de puntos de vista en los que se aclaró que el proceso de búsqueda de un nuevo tipo de cine no se reduce a la renovación de las formas o la inclusión de contenidos más o menos revolucionarios, sino que exige la creación de maneras de producción diferentes que garanticen la independencia ideológica de los realizadores, así como la puesta a punto de canales paralelos de distribución en los que todo tipo de cine pueda manifestarse y quede la posibilidad de una crítica colectiva *in situ* de las cintas proyectadas.

Se trata de que los espectadores dejemos de ser un mero ente pasivo y receptor, totalmente aislados en los juicios e imposibilitados para responder frente a las afirmaciones que incluye todo film.»

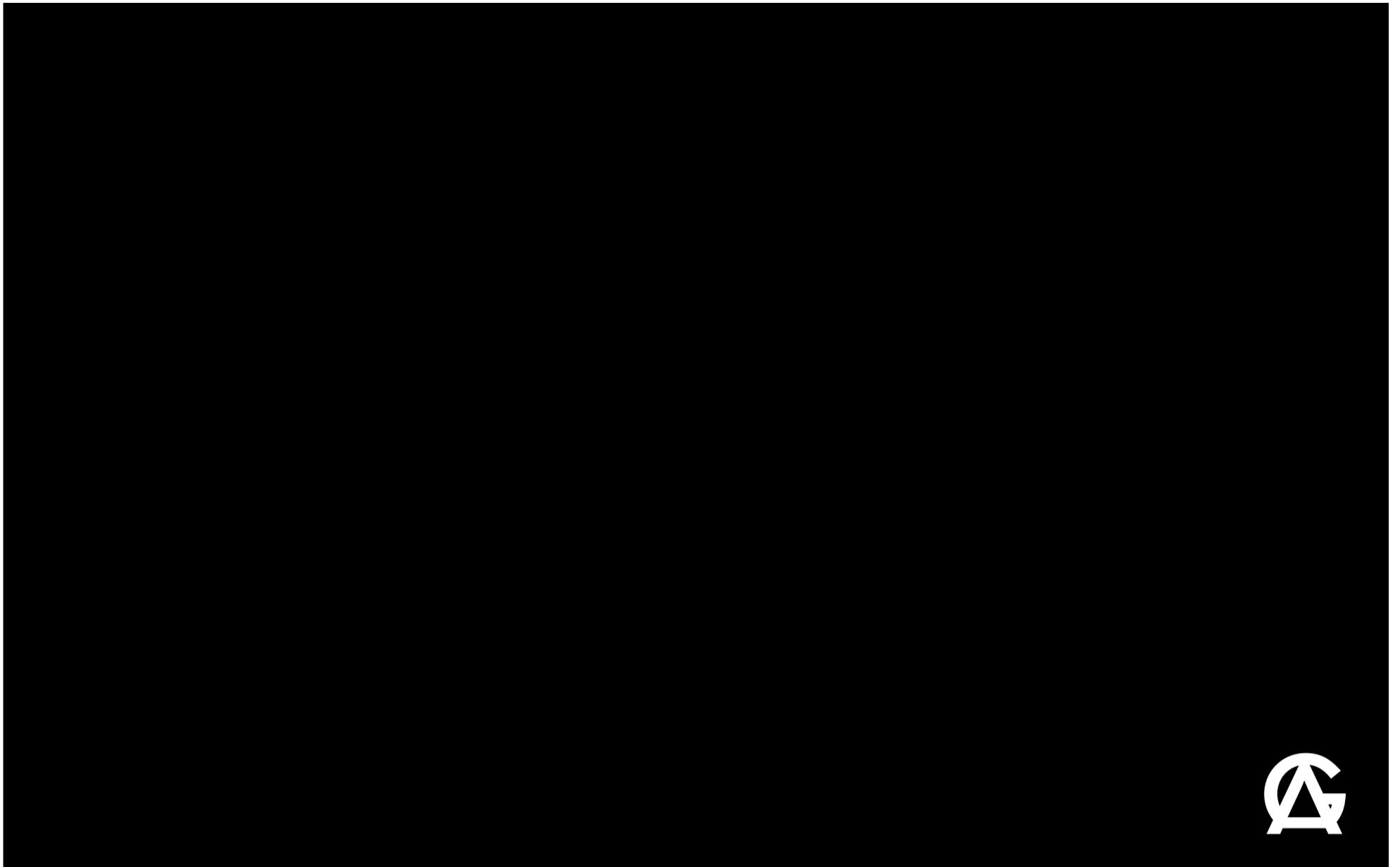
Ajoblanco,
25 de setembre de 1977

LLOCS DE MEMÒRIA (FERIDA)

Una nau perduda a l'extrem d'un polígon industrial a la localitat de Yuncles (Toledo) i un primer pis atrotinat al Passeig de Sant Joan de Barcelona són dos indrets de visita obligada per qualsevol que vulgui endinsar-se en la història del món llibertari.

La nau de Yuncles allotja l'arxiu històric de la Fundació Anselmo Lorenzo (CNT-AIT), una entitat amb seu a Madrid que, l'any 2015, es va veure obligada a traslladar-hi el seu fons per garantir-ne una adequada conservació. Al pis de l'Eixample –ple com un ou de llibres, diaris i revistes antigues en mal estat–, hi ha l'Ateneu Enciclopèdic Popular, una institució fundada l'any 1902 i immersa, des de fa més de quaranta anys, en una llarga lluita reivindicativa per aconseguir un espai digne que aculli les seves activitats i el seu centre de documentació. Ambdues institucions tenen una història arxivística similar: després d'anys d'una travessia pel no-res, van començar a reconstruir-se a mitjans de la dècada de 1970 gràcies a l'esforç militant i la determinació d'una sèrie de persones que, sobreposant-se a tota mena de dificultats, van considerar imprescindible rescatar i conservar la memòria documental del moviment obrer. La situació precària en què es troben avui en dia aquests arxius no ens sembla gens casual.

És per això que la recerca «Gràfica obrera i anarquista» pretén treballar activament amb aquestes i altres institucions –d'aquí, com la Fundació Salvador Seguí, i d'arreu del món, com la Biblioteca Social Reconstruir (Ciutat de Mèxic) o la Biblioteca Popular José Ingenieros (Buenos Aires)– i anar teixint, en el seu curs, ponts col·laboratius que contribueixin a enfortir-les i a reconèixer la seva importància històrica i política. Són llocs de memòria que ens han de servir per ampliar la diversitat d'enfocaments sobre el nostre passat, més o menys recent, tants cops menystinguda per les polítiques culturals institucionals.

GRÀFICA OBRERA I ANARQUISTA

Una investigació auspiciada per [La Virreina] Centre de la Imatge, que pretén ampliar el coneixement sobre la riquesa de la producció visual i iconogràfica de l'anarquisme.

El seu objectiu és situar i documentar les principals publicacions anarquistes al llarg del segle XX –diaris, revistes, opuscles, butlletins i llibres–, parant especial atenció a la seva dimensió gràfica i, a partir d'aquí, resseguir la vida i obra d'il·lustradors, fotògrafs, cartellistes, tipògrafs, dissenyadors, ninotaires i altres professionals vinculats a les arts gràfiques que hi col·laboraven.

Al llarg de la investigació, aquesta mirada de conjunt es combinarà amb aproximacions monogràfiques a episodis que han marcat l'esdevenir del moviment, com ara les col·lectivitzacions obreres d'explotacions agrícoles i indústries durant la revolució i la Guerra Civil espanyola (1936-1939); la proliferació i continuïtat de publicacions a escala internacional durant el temps de clandestinitat i exili (1939-1977); o la causa general contra l'anarquisme i les grans tensions internes durant l'anomenada Transició (1978-1979).

El projecte està concebut com un treball en procés de tres anys, amb una linealitat temporal clara i formalitzacions molt diverses.

Una web (graficaanarquista.com), periòdicament actualitzada, permetrà anar visualitzant els avenços de la recerca.

Hi haurà quatre moments de presentació pública, a través de seminaris, tallers i debats –juliol de 2017 i gener, maig i novembre de 2018– que coincidiran amb l'edició de quatre diaris.

La investigació concluirà amb l'edició d'un llibre i el comissariat d'una mostra retrospectiva sobre la fotògrafa Kati Horna, una figura àmpliament reconeguda arreu del món que, paradoxalment, no ha estat mai objecte d'una exposició important a Barcelona, ciutat on va treballar activament durant la Guerra Civil.

«Gràfica obrera i anarquista (1870-1979)» és un projecte ideat i desenvolupat per l'Observatori de la Vida Quotidiana (OVQ), en què participen: Andrés Antebi / Pablo González (coordinació i recerca), Roger Adam / Albert Caballero (recerca, disseny gràfic i web) i Teresa Ferré (recerca i documentació).

LA HISTÒRIA CEGA DE L'ANARQUISME

Quan Lucía Sánchez Saornil, una de les fundadores de **Mujeres Libres**, va demanar que al seu epitafi deixessin escrita la frase «*«Pero es verdad que la esperanza ha muerto?»*», molt probablement no era conscient de l'abast que la seva pregunta podria acabar tenint pel moviment llibertari. L'anarquisme és, defet, la història d'un mort que mai no s'acaba de morir –tantes voltes enterrat, tantes voltes resuscitat– en l'esperança de transformar el món i la mateixa vida de soca-rel.

Tot i ser un moviment social, polític i cultural que des dels seus orígens ha gravitat al voltant d'aquest darrer element –cap altre ha confiat tant en l'educació i la cultura com a eines d'alliberament individual i col·lectiu–, l'anarquisme ha hagut de suportar al llarg del temps una campanya permanent d'estigmatització –avui en diríem «guerra cultural»– que els seus principals enemics han construït, moltes vegades amb èxit, associant-lo al caos, la destrucció i la violència irracional.

L'imaginari que s'ha acabat imposant sobre els anarquistes està molt més a prop de la llum esferoida d'un tret, una bomba o una església en flames que del llum d'oli al voltant del qual s'agrupaven obreres i obrers, després d'una extenuant jornada laboral, per llegir un llibre, un diari o discutir un text col·lectivament.

En l'intent de propagació de La Idea, els anarquistes han utilitzat invariablement la lletra impressa com una de les seves armes principals. La tinta, el paper, la tipografia, la paraula escrita funcionaren com a extensió d'assemblees, xerrades i mítings, ja fos en forma d'articles d'opinió,

assaigs, poesies, relats breus, contes o novel·les. La militància s'emprà a fons en la producció i distribució dels materials, especialment durant els anys en què l'anarquisme va configurar-se com a moviment de masses, però també en els temps més durs, quan repartir un simple full volander podia suposar la mort o podrir-se a la presó.

La sensacional difusió de l'ideari anarquista a l'Espanya de finals del segle XIX i principis del XX va ser possible, en bona mesura, gràcies a la premsa.

Segons Paco Madrid, un dels investigadors de referència sobre el tema, només entre 1869 i 1939 es van publicar a l'Estat espanyol al voltant de nou-centes capçaleres de diaris anarquistes i més de tres mil llibres i fullets.

Ben aviat, aquells papers que circulaven amunt i avall van començar a incorporar, a més del text, abundants reclams gràfics, car els editors eren cada vegada més conscients de la seva importància comunicativa i propagandística. Contrala imatge i els imaginaris que la premsa burgesa posava en circulació, els anarquistes aixecaren una barricada gràfica amb la voluntat de crear un univers iconogràfic propi.

Fruit moltes vegades del treball d'obrers anònims, i també de reconeguts professionals, les capçaleres, les il·lustracions, les caricatures, les fotografies o els cartells són un llegat riquíssim que, en perspectiva, permet ampliar el camp de visió sobre el moviment i aporta informacions de tota mena que, al cap ia la fi, ens ajuden a historiar-lo millor.

De tants cops i benes, però, les ferides als seus ulls són evidents. La història de l'anarquisme és, ara per ara, una història cega que no ha prestat gairebé mai atenció a la seva pròpia producció gràfica i visual. La gràfica anarquista és un territori tan inabastable com inexplorat, del qual avui en sabem ben poca cosa, més enllà d'algunes aproximacions fragmentàries i d'alguns noms rescatats de l'oblit, com Helios Gómez o Monleón. Altres –com Sagristá, Pellicer, Esbelt, Gallo, Badia Vilató, Les, Cochet, Gumsay, Puig o Shum– són, fins ara, completament desconeguts.

Durant les primeres dècades del segle XX, els autors d'aquelles «pintures de guerra» van ser els primers a plasmar des d'una perspectiva visual la gran diversitat temàtica de les publicacions obreres, abordant, a més d'assumptes polítics i sindicals, debats aleshores inèdits com el laïcisme, el naturisme, el vegetarianisme, l'ecologisme o l'educació sexual. En el temps de l'exili i la clandestinitat, malgrat el duríssim cop de la derrota, molts d'ells van mantenir fermes els seus estris de treball, aquí i allà, al servei de la resistència antifranquista.

I, durant la represa democràtica, a la dècada de 1970, les seves mans van ser artífexs d'obres que marcaren, ja diversificades en mil formats, un punt d'inflexió cultural i creatiu de primer ordre.

WWW.GRAFICANARGUISTA.COM

(1870-1979)

GRAFICA OBREERA ANARQUISTA

COL-LABOREN

ORGANITZEN

[LA VIRRÈNA] CENTRE DE LA VIRRÈNA
DE LA VIRRÈNA

OVC

